Chr. Koninckx & P. Lefèvre (dir.)
«Boudewijn. Een koning en zijn tijd»
Brussel/Tielt, Gemeentekrediet/Lannoo, 1998, 288 p. [1]

Toen dit boek medio 1998 verscheen, haalde een opvallend bericht de kranten : de bijdrage van Machteld De Metsenaere, over koning Boudewijn en de vrouwenproblematiek, was in extremis geweerd... Bovendien had Mark Van den Wijngaert ontslag genomen uit het wetenschappelijk comité dat moest instaan voor de gedegen inhoud voor dit boek.

De Metsenaere had haar bijdrage erg laat ingestuurd waardoor deze te nemen of te laten was; de redactie vond echter dat de tekst moest worden gewijzigd, wat niet meer kon, en wat De Metsenaere overigens ook niet wilde. Het boek verscheen dus zonder haar tekst. Na deze storm in een glas water publiceerden de *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis* de tekst van de Metsenaere, ongewijzigd, in november 1998 (p. 207-218). Haar genuanceerde en vakbekwame artikel is weliswaar kritisch maar geheel niet kwetsend. De belangrijkste conclusie ervan is deze : de koning steunt gaandeweg wel de 'klassieke' vrouwenbeweging die opkomt voor de participatie van de vrouw aan het maatschappelijke leven, maar heeft het niet begrepen op de progressieve vrouwenbeweging die vanaf de jaren zestig gestalte krijgt. Met soms provocerende acties kanten deze feministen zich tegen het klassieke rollenpatroon (de "moeder aan de haard") en eisen autonomie en zelfontplooiing voor de vrouw, met onder meer het recht op abortus ("baas in eigen buik"). Verrassend kan die conclusie geenszins worden genoemd.

Met de voorkennis van deze incidenten begin je natuurlijk meer dan nieuwsgierig en ook sceptisch aan de lectuur van dit Boudewijnboek. In de inleiding benadrukt baron Jacques, ere-grootmaarschalk aan het Hof, dat "de auteurs de totale wetenschappelijke vrijheid [hadden] om, vanuit hun eigen verantwoordelijkheid als schrijver, de hoofdstukken op te stellen waarvoor zij werden aangezocht". Het incident met De Metsenaere is dus een dissonant die niet betekent dat de auteurs van de andere bijdragen niet in vrijheid konden werken. Je verwacht van hen ook niet anders.

Toch was die vrijheid slechts relatief : het koninklijk archief bleef in globo immers gesloten. Enerzijds is dat normaal : het Paleis hanteert de regel van 50 jaar voor het openstellen van zijn archieven. Voor een figuur als de koning is dat verantwoord, omdat zijn politieke taak als adviseur van de ministers alleen mogelijk is wanneer de buitenwereld daarvan niets verneemt; het 'geheim van Laken' is essentieel voor het behoud van een erfelijke monarchie. Anderzijds heeft het iets dubbelzinnigs : uitgerekend het Paleis zelf vraagt historici te werken aan een boek over Boudewijn, maar dan wel zonder zijn archieven ter beschikking te stellen.

1 Verschenen in het Frans onder de titel *Le roi Baudouin. Une vie – une époque*, Brussel, Crédit communal/Racine, 1998, 287 p.

Daarmee is de vraag gesteld naar de finaliteit van dit boek. Het kwam tot stand in het kader van een tentoonstelling op het Paleis over koning Boudewijn, vijf jaar na zijn overlijden. Net als die tentoonstelling heeft dit boek in de eerste plaats een algemeen informatief karakter, waarbij de achterliggende idee deze is : het grote publiek nader tot de monarchie brengen. De auteurs konden overigens een keuze maken uit de privé-fotocollectie van koningin Fabiola, en daar zijn mooie erg persoonlijke foto's bij.

Ook de oningewijde lezer zal echter merken dat deze publicatie structureel niet goed in elkaar zit. Een thematisch concept is wellicht onvermijdelijk wanneer je met meerderen samenwerkt, maar dan moet de coördinatie wel heel goed zijn. Dat is echter geenszins het geval : het regent overlappingen en herhalingen. Erger zijn de leemten, die doen uitschijnen dat de auteurs elkaars bijdragen niet hebben kunnen lezen. Emmanuel Gerard somt in zijn overigens uitstekende bijdrage over de koning en de binnenlandse politiek, gevallen op waarbij de koning zich verzet heeft tegen de benoeming van een minister. Nu signaleert Patrick Lefèvre in zijn tekst over Boudewijn en de landsverdediging een nieuwe casus, die Gerard dan toch ook had moeten vermelden : bij de regeringsvorming in 1972 werd Guy Cudell als minister van Landsverdediging geweerd (p. 179; dit wapenfeit was eigenlijk al in 1966 in een boek van P. Havaux en P. Marlet bekendgemaakt *Sur la piste du crocodile*, maar totnogtoe hadden de historici dat over het hoofd gezien). Een ander voorbeeld. In zijn bijdrage met algemeen karakter wekt Mark Van den Wijngaert toch wel de indruk dat Boudewijn in een radiorede uit januari 1959 buiten zijn ministers om de Congolese onafhankelijkheid in het vooruitzicht stelt (p. 98-99). Vele pagina's verder verneemt de lezer pas hoe de vork aan de steel zat (Christian Franck en Laure Roosens, "Koning Boudewijn en de buitenlandse politiek", p. 158-159) : de meeste ministers wisten weliswaar van niets maar de koning had overlegd met de drie rechtstreeks betrokken ministers.

Leemten van een wat andere soort zijn die van thematische aard. Een belangrijk dossier vanaf de jaren 1960 is het communautaire. Over de rol van Boudewijn daarin is al heel wat bekend, en het is jammer dat daaraan in dit boek geen bijdrage werd gewijd. Zeer opvallend is ook de wijze waarop Christian Koninckx in de eerste tekst heenstapt over het probleem-Leopold in 1940-1944 : "De koning voert het leger aan, wordt gescheiden van zijn regering en uiteindelijk gevangen genomen door de Duitse bezetter. Tot juni 1944 verblijft hij als krijgsgevangene in het land, om nadien te worden gedeporteerd" (p. 25).

Dat brengt ons bij het belang van dit boek als historische studie. De gebruikte bronnen zijn grotendeels gekend : basiswerken zijn *La fonction royale* van André Molitor – getuigenis en wetenschappelijk werk tegelijk – alsook *L'action du Roi* van Jean Stengers, met daarnaast ook de vele uitgegeven memoires en getuigenissen zoals die van Gaston Eyskens, Jean Snoy et d'Oppuers, of – van meer persoonlijke aard – de door Denise Fraden uitgegeven herinneringen van mevrouw de Jong, de kinderjuffrouw van de jonge Boudewijn, of het ophefmakende getuigenis van

kardinaal Suenens uit 1995. Elke auteur heeft bovendien de publieke toespraken van de koning doorgenomen (voor het eerst volledig gepubliceerd in 1996), waaruit heel wat informatie kan worden geput, althans voor wat de evolutie in grote lijnen van de koning betreft. Die toespraken mogen dan al gedekt zijn door de regering (ze worden op voorhand medegedeeld aan de premier of aan de minister van Buitenlandse Zaken en soms door hen geamendeerd), ze weerspiegelen toch de opinie van de vorst, zowel wat de gekozen thematiek betreft als voor wat de inhoud aangaat. Een andere bron zijn interviews van politici door sommige auteurs; vermits het Paleis dit boek dekte, zijn een hele reeks prominenten bereid gevonden om de historici te woord te staan. Ze geven vooral meer reliëf aan het beeld van Boudewijn als mens. De belangrijke memoires van Herman Liebaers, grootmaarschalk aan het Hof van 1974 tot 1981, verschenen in 1998 en werden nog niet verwerkt in deze publicatie.

Door de beperktheid inzake archieven wijzigt deze publicatie weinig of niets aan de stand van het huidige historisch onderzoek. Nieuw is vooral de casusanalyse van Gita Deneckere, over de bemiddelende rol van Boudewijn tijdens de staking van 1960-1961. Toch merk je ook daar de basismoeilijkheid van de Eigentijdse Geschiedenis : heeft het al zin zich op historisch onderzoek te storten wanneer nog zovele bronnen gesloten zijn ?

De belangrijkste bijdragen in dit boek, vanuit historisch oogpunt, zijn die van Gerard en van Franck & Roosens, over de binnen- en de buitenlandse politiek. Het strikt chronologisch ordenen van de gebeurtenissen – wat Stengers niet doet in zijn studie over de macht van de Belgische koningen – heeft als voordeel dat je duidelijker trends kan ontwaren. Uit deze twee bijdragen blijken goed de grote lijnen in de evolutie van Boudewijns koningschap, als politieke functie.

De rol van de koning bij de regeringsvorming is wellicht het minst veranderd : zijn invloed is er beperkt maar reëel (aanduiding van de formateur, de mogelijkheid om een bepaalde minister te weigeren), en omgekeerd evenredig met de macht van de partijen.

Daarnaast is er de taak van "voornaamste adviseur van de ministers". Ofschoon nog zeer jong lijkt Boudewijn reeds in de jaren vijftig daarvan werk te hebben gemaakt (1951 een boze brief aan de minister van Verkeer, 1959-1960 zijn actieve participatie aan het Congo-beleid). Het beeld wordt wel erg vaag vanaf de jaren zestig, niet het minst door het ontbreken van gegevens. Mede door de toename van het aantal ministers lijkt het contact tussen de koning en "zijn" ministers gaandeweg te zijn vernauwd tot een geregeld contact met de premier. Veel is daarover niet geweten, maar toch. Zo had het communautaire dossier, zoals reeds gezegd, dieper kunnen worden uitgespit. In de jaren vijftig – Leopold III en Boudewijn wonen nog onder hetzelfde dak – tast Boudewijn de facto ook de grenzen van zijn macht en functie af : hij desavoueert publiek figuren die de koning niet hebben gesteund (bv. Hubert Pierlot, die hij op een plechtigheid straal voorbijloopt), hij worstelt met de idee van een veto (1955, de schoolwet-Collard; een casus die Gerard al te terloops vermeldt), hij overweegt de niet-ratificatie

van het Verdrag van Rome (1957), en dringt tevergeefs aan op het ontslag van de regering (Gaston Eyskens, augustus 1960). In sommige gevallen kan je Leopold III op de achtergrond vermoeden. De reactie die Boudewijn krijgt, het weerwerk dat geboden wordt, maken hem wijzer. Hij is een discreet vorst, die vooral werk maakt van zijn adviesfunctie. Gaandeweg ontdekt de koning ook het belang van zijn representatieve functie (vooral de bezoeken in het land) en van toespraken, als hefboom om het beleid te beïnvloeden. In hun analyse van de representatieve functie van de vorst stellen Maud Bracke en Christine Denuit-Somerhausen ongetwijfeld terecht dat de koning zo zijn geringe greep op het regeerwerk heeft gecompenseerd. In de jaren zestig tracht de koning vooral op het economische dossier te wegen, in de jaren '70 verschuift de aandacht naar het communautaire, en vanaf de jaren tachtig bekommert hij zich meer en meer om het fenomeen van de armoede en de sociale uitsluiting.

Stelt het boek als historisch werk de lezer wat teleur, dan is het anderzijds wel geslaagd als algemeen informatieve publicatie. Toch moet ook wat dat betreft een voorbehoud worden gemaakt : de lezer krijgt geen goed beeld van de constitutionele positie van de koning. De inleidende tekst van Christian Koninckx laat onvoldoende uitschijnen dat de koning voor elke politieke handeling de instemming moet hebben van een minister (dus ook bv. voor het indienen van een wetsontwerp; vgl. blz. 13 van het boek). De vorst kan dus wel persoonlijke initiatieven nemen maar enkel met instemming van een minister, en naar buiten toe treden ze dan gezamenlijk op. Hij doet m.a.w. niets zonder een minister (de regeringsformatie uitgezonderd; zie hoger). Deze heel eenvoudige wetmatigheid zou de rode draad moeten zijn doorheen elke studie over de Belgische monarchie. Dat is in dit werk niet steeds het geval.

Herman Van Goethem